

MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII
UNIVERSITATEA DE ARTE DIN TÂRGU MUREȘ
ȘCOALA DOCTORALĂ TEATRU ȘI ARTELE SPECTACOLULUI

REZUMAT

În căutarea spectacolului de musical

Musicalul în peisajul teatral românesc între 1945 - 1989

Conducător de doctorat:

Prof. univ. dr. habil. Sorin-Ion CRIȘAN

Student-doctorand:

Rareș BUDILEANU

2025

Cuvinte cheie : musical, teatru, muzică, național, compozitor, identitate

Cuprins

Argument

Capitolul 1 Evoluția structurii dramatice a musicalului american

1.1. Musicalul așa cum îl cunoaștem astăzi.

1.2. Compozitori, libretiști, textieri – cupluri celebre care au contribuit la dezvoltarea musicalului

1.2.1. Richard Rodgers și cele două perioade importante ale carierei sale

1.2.2. Jerome Kern

1.2.3. George Gershwin

1.2.4. Irving Berlin

1.2.5. Leonard Bernstein

1.2.6. Stephen Sondheim

1.2.7. Bertolt Brecht și Kurt Weill

1.2.8. Alan Jay Lerner și Frederick Loewe

1.2.9. Betty Comden și Adolph Green

1.2.10. Cole Porter

1.3. Regizorii de musical – creatorii cu multiple responsabilități

1.3.1. Rouben Mamoulian

1.3.2. George Abbott

1.3.3. Jerome Robbins

1.3.4. Harold Prince

1.4. Coregafi de excepție – arta mișcării în musical

1.4.1. Martha Graham

1.4.2. Agnes De Mille

1.4.3. Gower Champion

1.4.4. Bob Fosse

1.4.5. Michael Bennett

1.5. Scenografia, costumele, eclerajul – grandoare și funcționalitate

1.5.1. Oliver Smith

1.5.2. Patricia Zipprodt

1.5.3. Robin Wagner

1.5.4. Tony Walton

1.6. Actorul de musical – un complex de talente

1.6.1. Mary Martin

1.6.2. Al Jolson

1.7. Producătorul – adun bani pentru succes!

1.7.1. Florenz Ziegfeld Jr.

1.7.2. David Merrick

1.7.3. Concluzie

1.8. Categorii (subspecii) premergătoare ale musicalului American

1.8.1. Vodevilul

1.8.2. Burlescul

1.8.3. Extravaganza

1.8.4. Revista

1.8.5. Pantomima

1.8.6. One-Man-Show sau One-Woman-Show

1.8.7. Opereta (opera comică)

1.8.8. Gilbert și Sullivan

1.8.9. Comedia muzicală

1.9. The Golden Age – Spectacole de referință în musicalul American

1.9.1. Oklahoma! – actul de naștere al musicalului american

1.9.2 Furtuna o dictăm noi – musicaluri celebre după Oklahoma

1.9.3. Hair – primul rock musical și schimbarea de direcție

1.9.4. Valul musicalurilor până în 1989

Capitolul 2 Drumul spre musical

2.1. Apariția și dezvoltarea mișcării teatrale pe teritoriul României între 1820 – 1945

2.1.1. Primele manifestări teatrale în limba română

2.2. Emanciparea societății. Momente cheie istorice

2.2.1. Revoluția lui Tudor Vladimirescu de la 1821

2.2.2. Revoluția de la 1848

2.2.3. Unirea Principatelor Române

2.2.4. Marea Unire de la 1918

2.3. Apariția și dezvoltarea teatrelor în sec. XIX și începutul sec. XX

2.3.1. Teatrul din Arad

2.3.2. Teatrul din Oravița

2.3.3. Teatrul din Iași

2.3.4. Teatrul din Sibiu

2.3.5. Teatrul din Craiova

2.3.6. Teatrul din Botoșani

2.3.7. Teatrul din Cernăuți

2.3.8. Teatrele din Galați

2.3.9. Teatrul din Cluj

2.3.10. Teatrul Mare din București

2.3.11. Teatrul evreiesc (Teatrul Barașeum)

2.4. Companiile independente și lupta pentru supraviețuire

2.4.1. Teatrul Cărăbuș

2.4.2. Teatrul de revistă Alhambra

2.4.3. Situația politică și implicit culturală în perioada interbelică și până în 1945

2.4.4. Compania Bulandra – un caz mai special

2.4.5. Aspecte generale privind construcția teatrelor: funcționalitate și siguranță

2.5. Personalități de marcă în evoluția spectacolului muzical – dramaturgi, compozitori, actori

2.5.1. Vasile Alecsandri

2.5.2. Alexandru Flechtenmacher

2.5.3. Matei Millo

2.5.4. Nae Leonard

2.5.5. Constantin Grigoriu

2.5.6. Avram Goldfaden

2.5.7. Constantin Tănase

2.6. Divele teatrului românesc

2.6.1. Frosa Popescu Vlasto

2.6.2. Elena Theodorini

2.6.3. Aristizza Romanescu

2.6.4. Virginica Popescu

2.6.5. Mia Braia

2.6.6. Maria Tănase

Capitolul 3 În căutarea musicalului (1945-1989)

3.1. Context social, politic, cultural introducere

3.2. Muzica pe on și off (cele 3 etape)

3.2.1. 1945 -1965 Sovieticii, Gheorghiu Dej, apariția lui Ceaușescu

3.2.2. Ceaușescu, 1965 până în 1971 – o deschidere scurtă

3.2.3. Tezele din iulie 1971 și drumul spre Epoca de Aur

3.2.4. Cântarea României

3.2.5. Cenaclul Flacăra

3.2.6. Concluzie

3.3. Muzicaluri sau mai bine spus: în căutarea musicalului

3.3.1. Opera de trei parale

3.3.2. Bună seara, domnule Wilde

3.3.3. Corina

3.3.4. Marry Poppins

- 3.3.5. Fulgi de nea și diamante
- 3.3.6. Frumoșii marilor orașe
- 3.3.7. Câinele grădinarului

3.4. Artiști și artiste ai perioadei comuniste

3.5. Artiști

- 3.5.1. Grigore Vasiliu Birlic
- 3.5.2. Ion Lucian
- 3.5.3. Henry Mălineanu
- 3.5.4. Oleg Danovski
- 3.5.5. Florian Pittiș
- 3.5.6. Tudor Vornicu

3.6. Artiste

- 3.6.1. Anda Călugăreanu
- 3.6.2. Miriam Răducanu
- 3.6.3. Draga Olteanu Matei
- 3.6.4. Stela Popescu
- 3.6.5. Angela Similea
- 3.6.6. Sanda Manu

3.7. Concluzii finale

Bibliografie

ARGUMENT

Prin această lucrare mi-am propus să ofer un sprijin documentar și analitic tuturor celor interesați să înțeleagă originile și evoluția musicalului românesc, fiind structurată într-o manieră accesibilă și coerentă. Am urmărit nu doar prezentarea unei perspective culturale asupra subiectului, ci și evidențierea contextelor istorice și sociale care au influențat decisiv dezvoltarea acestui gen spectacologic în România.

Așa cum sugerează și titlul, de factură monografică, demersul meu constă într-o cercetare de tip sincretic, care îmbină analiza istorică, estetică și sociologică, concentrându-se asupra traiectoriei parcurse de musicalul românesc începând cu anii 1820 și până în 1989 – un an de cotitură semnificativă în plan politic, social și cultural pentru România. Pe parcursul acestei perioade am observat un drum complex, marcat de succese remarcabile, dar și de momente de stagnare sau regres. Toate aceste etape, privite în ansamblu, au contribuit la cristalizarea unei mișcări culturale dinamice, în care diverse forme de expresie teatrală au pregătit terenul pentru apariția și consolidarea musicalului ca gen artistic distinct pe scena românească.

Pentru a dispune de repere clare și criterii relevante de comparație, am considerat necesar să realizez un studiu comparativ între musicalul românesc și cel de pe Broadway, având în vedere atât originile și formele incipiente ale genului, cât și parcursul său de dezvoltare. În acest sens, am trasat o paralelă între evoluția musicalului în România și traiectoria sa în Statele Unite ale Americii, spațiu în care condițiile culturale, sociale și politice au favorizat apariția, afirmarea și consolidarea genului teatral cunoscut astăzi sub denumirea generică de musical.

Pentru a înțelege în profunzime acest fenomen artistic complex, am considerat necesar ca, într-o primă etapă, să definesc și să explic conceptele esențiale care, de-a lungul timpului, s-au conturat și rafinat treptat, contribuind la configurarea identității spectacolului de tip musical – fie că vorbim despre termenul teatru muzical, spectacol de musical sau, pur și simplu, musical –, așa cum este el recunoscut și apreciat astăzi pe marile scene ale lumii.

Am tratat teatrul muzical ca pe o manifestare artistică aparte în peisajul spectacolului live, având trăsături comune cu teatrul clasic, dar și caracteristici care îl diferențiază profund.

Ca și în cazul teatrului tradițional, acest gen presupune construirea unei lumi imaginare în care actorii dau viață unei povești prin interpretarea rolurilor lor. Procesul de punere în scenă include nu doar jocul actoricesc propriu-zis, ci și o serie de alegeri creative legate de mișcare, interacțiune și comportament scenic. Exprimarea vizuală – prin decoruri și compoziția scenografică – joacă, de asemenea, un rol fundamental.

Am subliniat că, în ciuda elementelor comune cu teatrul obișnuit, musicalul se distinge prin particularități majore: cântecul ca mijloc de exprimare a celor mai intense emoții, amplificarea comportamentală prin mișcare coregrafică și adresarea directă către public, precum și o estetică vizuală elaborată, care potențează caracterul spectaculos al genului. Toate acestea creează ceea ce am numit o „realitate amplificată”, prin care musicalul își asumă artificialitatea și o transformă într-o calitate definitorie, capabilă să producă un impact emoțional puternic asupra spectatorilor.

Sunt conștient că acest stil teatral nu este pe placul tuturor, unii spectatori considerând convențiile sale prea îndepărtate de realismul cotidian. Totuși, tocmai aceste convenții îi fascinează pe cei care iubesc genul, pentru capacitatea sa de a oferi experiențe grandioase și de a transmite o pasiune intensă chiar și în momente intime.

Lucrarea mea nu își propune să trateze exhaustiv toate dimensiunile și implicațiile temei, ci să ofere o structurare etapizată a fenomenului, susținută de exemple relevante, pentru a contura o perspectivă generală asupra evoluției musicalului în România. Deși domeniul este relativ puțin explorat, am inclus în bibliografie autori care au abordat subiectul, chiar dacă fragmentar.

Am constatat că evoluția musicalului în spațiul românesc nu a fost nici constantă, nici susținută de un cadru stabil, fiind îngreunată de factori limitativi precum costurile ridicate, lipsa infrastructurii scenice adecvate și precaritatea echipamentelor tehnice. În plus, contextul socio-politic al României – de la influența sovietică până la regimul comunist autohton – a restrâns libertatea artistică și a împiedicat dezvoltarea organică a genului. În consecință, numărul producțiilor originale cu tematici locale a rămas redus, fără a putea concura pe deplin cu marile producții internaționale.

Am structurat lucrarea în trei capitole distincte, fiecare cu accent pe personalitățile artistice și pe formele de spectacol care au pregătit terenul pentru musical:

1. În primul capitol analizez în detaliu evoluția musicalului în Statele Unite ale Americii, surprinzând transformările sale semnificative.
2. În cel de-al doilea capitol investighez contextul istoric, cultural, social și politic al perioadei 1820–1945, cu accent pe genurile precursorale musicalului în România.
3. În cel de-al treilea capitol analizez dezvoltarea musicalului în intervalul 1945–1989, evidențiind direcțiile de evoluție, tendințele estetice și influențele sociale asupra acestui gen.

Una dintre dificultățile majore cu care m-am confruntat a fost necesitatea de a păstra echilibrul între bogăția informațiilor și prezentarea coerentă a numeroaselor personalități implicate. Nu am urmărit să realizez o lucrare enciclopedică, ci o interpretare sintetică, menită să contureze direcții și perspective generale.

În final, menționez că unele date prezentate pot suferi variații, în funcție de nivelul de acuratețe și obiectivitate al surselor consultate. Această imprecizie, inerentă unui asemenea demers, o asum în mod conștient ca limitare a cercetării mele.

Capitolul 1 Evoluția structurii dramatice a musicalului american

Primul capitol oferă o privire introductivă asupra conceptului de musical, prin intermediul unor definiții și perspective teoretice formulate de critici și istorici ai începutului de secol XX, martori direcți ai evoluției și consolidării acestui gen spectacologic emergent, aflat într-un proces continuu de legitimare artistică. Musicalul este analizat ca o formă complexă de expresie teatrală, caracterizată prin integrarea sincretică a muzicii, dansului, dramaturgiei, scenografiei, costumelor și iluminatului scenic, toate acestea contribuind la articularea unei narațiuni sau la explorarea unei teme ori idei centrale.

În prima parte a capitolului, am propus o structurare sistematică a principalelor categorii de creatori implicați în evoluția musicalului american, evidențiind, din perspectiva mea, cei mai reprezentativi exponenți ai fiecărui domeniu. Am analizat astfel contribuțiile esențiale ale compozitorilor, libretistilor, textierilor, regizorilor, coregrafilor, scenografilor (incluzând și designul costumelor și al iluminatului), actorilor și producătorilor, conturând un tablou complex al factorilor determinanți în dezvoltarea acestui gen teatral.

În acest context, am încercat o prezentare sistematică și detaliată a principalelor categorii de artiști implicați în procesul de producție, pornind de la organigrama elaborată de Aaron Frankel. Consider că aceasta oferă un cadru conceptual util pentru înțelegerea rolurilor și responsabilităților diverselor funcții creative, indispensabile pentru conceperea și realizarea unui musical de calitate, cu un potențial ridicat de succes atât artistic, cât și comercial.

Cea de-a doua parte a capitolului am dedicat-o unei examinări a formelor precursore ale musicalului american. Analiza mea relevă faptul că, la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, teatrul muzical nu constituia încă un gen artistic bine definit, ci mai degrabă un domeniu caracterizat printr-o diversitate stilistică remarcabilă, care îngreuna delimitarea sa conceptuală. În această etapă de formare, teatrul muzical încorpora o serie de subgenuri variate – de la spectacole cu menestreli și varietăți, la burlesc, extravaganza, revistă, operă, operetă și diverse tipuri de comedie muzicală – toate contribuind la configurarea unei identități artistice fluide, dar extrem de bogate. Subliez, de asemenea, că în acea perioadă distincția între ceea ce în prezent este recunoscut drept musical și alte forme teatrale era aproape inexistentă, întrucât muzica și cântecul erau integrate organic în structura majorității producțiilor scenice, indiferent de tipologia acestora.

În ultima secțiune a capitolului, am concentrat analiza asupra musicalului din perioada denumită „Epoca de Aur”, o etapă definitorie pentru consolidarea acestui gen artistic. Această perioadă, caracterizată printr-un accent pronunțat pe valorile fundamentale ale societății – precum familia, coeziunea comunitară, responsabilitatea individuală și credința – reflectă cu fidelitate ceea ce astăzi este frecvent identificat drept „valori tradiționale”. Integrez aceste principii organic în structura narativă, în tematică și în conturarea personajelor, arătând cum ele contribuie la articularea unui discurs artistic coerent și profund semnificativ.

Stilul actoricesc specific acestei epoci este orientat către transmiterea autentică a acestor valori, printr-un joc scenic care să rezoneze cu sensibilitatea publicului. Exemplele pe care le-am analizat – începând cu *Oklahoma!* (considerat un punct de referință în cristalizarea conceptului de „musical”) și continuând cu alte producții reprezentative – evidențiază contribuții esențiale la evoluția genului. Acestea se disting prin inovații notabile în regie, coregrafie, compoziție muzicală, scenografie, design de costume, precum și prin rafinarea expresiei dramatice și muzicale, toate consolidând identitatea artistică a musicalului american din această perioadă.

Capitolul 2 Drumul spre musical

Acest capitol este structurat în patru subcapitole, abordate în ordine evolutivă. Am urmărit mișcarea teatrală românească între anii 1820 și 1945, pornind de la influențele externe asupra fenomenului teatral incipient și continuând cu analiza personalităților care au marcat evoluția și transformarea spectacolului muzical.

În prima parte a capitolului am analizat situația din cele trei provincii românești, unde am constatat că majoritatea trupelor proveneau din străinătate, aducând spectacole adaptate publicului local, dar lipsite de un caracter autentic românesc. Contextul social și politic a influențat în mod direct transformările teatrului muzical, orientând tot mai mult atenția către ideea de identitate națională și în plan cultural.

În Transilvania, orașe precum Oradea, Arad, Cluj, Sibiu și Brașov au devenit centre ale afirmării identității naționale și ale păstrării limbii române, în timp ce Moldova, cu polul său cultural de la Iași, a constituit un reper esențial. În Țara Românească, eforturile s-au concentrat asupra transformării Bucureștiului într-un nucleu artistic și intelectual. Literatura s-a diversificat, teatrul autohton s-a consolidat prin trupe stabile și piese originale, iar muzica a evoluat între tradiția populară și interesul academic, sprijinită de concerte publice și de formarea muzicienilor în mari centre europene. Totuși, prejudecățile aristocrației boierești au rămas un obstacol în calea recunoașterii artiștilor.

În a doua parte a capitolului mi-am propus să descriu și să examinez teatrele care s-au constituit de-a lungul timpului în cele trei regiuni istorice ale României. Unele dintre acestea vor fi prezentate în detaliu, în timp ce altele vor fi abordate mai succint; această diferență de tratament nu implică însă o ierarhizare valorică. Fiecare instituție teatrală se distinge prin particularități și elemente specifice, iar decizia de a insista asupra anumitor edificii a fost ghidată de criteriul intensității activității desfășurate de-a lungul timpului, cu precădere în sfera spectacolelor muzicale.

Mai departe am abordat și tema companiilor independente, în mod special cele din București, unde competiția dintre companiile teatrale a fost intensă, succesul și eșecul alternând constant. Perioada s-a remarcat prin efervescența artistică generată de artiști tineri – actori, interpreți și compozitori – care aveau să devină personalități marcante ale scenei românești. Activitatea teatrală interbelică a fost susținută de mobilitatea trupelor și de turneele provinciale,

ce urmăreau atât notorietatea, cât și stabilitatea financiară. Izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial a afectat grav companiile independente, iar politicile antisemite și ultranaționaliste dintre 1940 și 1945 au accentuat declinul. Unele trupe au reușit să reziste, altele au dispărut, însă contribuția lor rămâne relevantă pentru înțelegerea vieții culturale a epocii.

În ultima parte a acestui capitol am analizat în detaliu viața și activitatea scenică a unor personalități marcante din perioada 1820–1945, acordând o atenție deosebită acelor figuri care au avut o legătură directă cu tema cercetării și care au contribuit semnificativ la dezvoltarea și îmbogățirea creației muzicale. Demersul meu a urmărit să evidențieze modul în care aceste contribuții au influențat evoluția artei dramatice și muzicale. Prin lucrările și activitatea lor, aceste personalități au conturat un peisaj cultural complex și diversificat, oferind repere esențiale pentru înțelegerea proceselor artistice ale epocii.

Capitolul 3 În căutarea musicalului (1945-1989)

Acest ultim capitol al lucrării l-am împărțit în trei părți, încercând să ofer o privire cât mai detaliată asupra perioadei în discuție, contextelor sociale, politice și culturale, abordând o analiză pe cât s-a putut de obiectivă și nepărtinitoare. În această lucrare nu am urmărit să formulez judecăți asupra acțiunilor celor aflați la putere sau apropiați acestora, ci să analizez felul în care spectacolul muzical s-a raportat la realitățile epocii, evidențiind modul în care acesta a reușit să se adapteze, să cunoască procese de evoluție sau, dimpotrivă, să stagneze. Dincolo de aceste aspecte, am încercat să arăt cum spectacolul muzical, în diversele sale forme, a devenit un reper semnificativ al vieții culturale și al ofertei de divertisment pusă la dispoziția publicului.

În prima parte am considerat că studiul artei din perioada 1945–1989 trebuie să depășească simpla rememorare, devenind un act de asumare lucidă a valorilor și constrângerilor epocii. Pentru mine, acest exercițiu critic reprezintă o premisă fundamentală în înțelegerea identității românești actuale. Am identificat trei tipuri de raportare la trecut: cei formați înainte de 1965, cei care au trăit direct comunismul și cei născuți după 1989, care îl cunosc doar prin memorie culturală.

Fiecare generație reinterpretează concepte precum comunismul, patrimoniul artistic și specificul cultural al epocii. În plan muzical, am realizat că libertatea de creație a fost autentică doar pentru o scurtă perioadă de 8–10 ani, fiind ulterior limitată de presiuni ideologice și

cenzură. Influențele occidentale erau rare, accesul la musicaluri internaționale fiind aproape inexistent. În acest context, opereta și teatrul de revistă au dominat scena românească, în timp ce producțiile de tip Broadway au rămas inaccesibile.

În partea a doua a capitolului am considerat că este importantă o rememorare și analizare a unor spectacole de musical sau cu muzică, acestea fiind puncte de reper importante în peisajul cultural al timpului analizat. Am observat că majoritatea musicalurilor montate în România erau adaptări după piese de teatru sau romane ale autorilor autohtoni, în timp ce doar câteva reprezintă remake-uri ale unor producții occidentale consacrate.

Astfel, mi-am propus să prezint o listă a acestor spectacole, listă realizată cu intenția de a fi cât mai cuprinzătoare, dar care nu poate fi considerată exhaustivă, din cauza accesului limitat la informații. M-am bazat în principal pe cronici teatrale, fragmente de interviuri și declarații ale spectatorilor din mediul online, întrucât înregistrările video sunt rare și, adesea, de calitate precară.

În ultima parte a capitolului am urmărit să formulez pentru fiecare artist selectat o biografie succintă, care să îmbine date esențiale cu elemente personale extrase din propriile lor declarații. Selecția nu a urmat strict criteriile canonice sau evaluări critice consacrate, ci s-a bazat pe o alegere subiectivă, în funcție de relevanța pentru tematica lucrării. Am structurat subcapitolul în două secțiuni, dedicate artiștilor și artistelor, pentru a evidenția aportul individual în domenii creative variate. Totodată, am inclus nu doar muzicieni și actori, ci și creatori implicați în sfere conexe spectacolului de teatru muzical sau musical, subliniind caracterul colaborativ și complexitatea acestui tip de producție artistică.

Concluzii finale

Consider că teatrul muzical reprezintă o formă artistică distinctă, aflată la granița dintre teatru și muzică, având o identitate proprie. În experiența mea de analiză, am observat că, asemenea teatrului clasic, musicalul construiește o realitate ficțională, dar o îmbogățește printr-o estetică stilizată și prin decizii regizorale elaborate. Am remarcat importanța scenografiei și a expresivității vizuale, care creează coerență între povești și mesajul artistic. Diferența fundamentală constă în modul de exprimare a emoțiilor: personajele recurg la cântec pentru a transmite trăirile lor interioare. Această opțiune transformă actul scenic într-o experiență lirică, poetică și puternic emoțională.

Am observat că musicalul se bazează pe o „realitate amplificată”, valorificând artificialitatea ca trăsătură definitorie. Spre deosebire de alte forme performative care caută realismul, musicalul își asumă stilizarea ca instrument artistic. Am conștientizat totodată că această convenție nu atrage toți spectatorii, unii percepend excesul de dramatism drept îndepărtat de cotidian. În schimb, publicul fidel se bucură de intensitatea emoțională și de spectaculozitatea acestui gen. Analizând regia, am văzut că autorii respectă principii fundamentale care dau coerență poveștii și spectacolului scenic. Muzica are aici rol central: nu este fundal, ci mijlocul principal de construire a narațiunii. Ea facilitează trecerea firească de la dialog la cânt și dans, exprimând emoții profunde. Astfel, consider că musicalul creează un univers artistic autonom, unde muzica, dansul și jocul scenic devin repere definitorii ale genului.

Îmi exprim dorința ca această lucrare să fie nu doar o contribuție științifică riguroasă, ci și o lectură accesibilă și plăcută pentru cei interesați de evoluția spectacolului muzical. Sper ca studiul să servească atât ca instrument pentru viitoare cercetări, cât și ca incursiune în momente semnificative ale istoriei musicalului în România. Am realizat că atunci când profesionalismul, cerințele pieței și implicarea constantă în fenomenul artistic se îmbină, rezultatele dobândesc valoare autentică și influențează conștiința creatorilor și a publicului. În context american, musicalul evoluează constant, uneori stagnând, dar deseori devenind manifest artistic cu teme sociale relevante.

În România, dezvoltarea sa a fost împiedicată de perioada comunistă, însă au existat momente de vârf cu impact cultural notabil. Comparativ cu abundența surselor pentru musicalul american, în România acest domeniu a fost tratat cu atenție redusă, din cauza cenzurii și a lipsei de interes academic. Cred că acum există oportunitatea de a recupera și aprofunda aceste teme, valorizând contribuțiile artiștilor din trecut.

Prin această lucrare, am încercat să ofer o imagine coerentă asupra musicalului, atât în general, cât și în contextul românesc. După 1990, acest gen a început să se integreze în repertoriile teatrelor, cu alternanțe între efervescență și stagnare. Din anii 2000, producțiile au crescut constant, semnalând un interes în expansiune. Totodată, instituțiile de învățământ artistic au început să pregătească actori specializați, sprijinind profesionalizarea domeniului. Constat că este necesară perseverență și inițiative susținute pentru ca musicalul să se integreze deplin în peisajul cultural românesc. În ansamblu, sper ca studiul să stimuleze reflecția și dezvoltarea continuă a acestui fenomen artistic.

Bibliografie

Altman, Dennis, *Musical theatre and politics*, Academia.edu, 2020.

Appia, Adolphe, *Opera de artă vie*, (traducere de Elena Drăgușin Popescu), București, Editura Unitext, 2000.

Arbore, A. I., *Interpretul Teatrului Liric*, București, Editura Muzicală, 1983.

Aristotel, *Poetica*, Studiu introductiv, traducere și comentarii D. M. Pippidi, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1965.

Arnold, Stephanie, *The Creative Spirit An Introduction to Theatre* (2nd ed.), California, Mayfield Publishing Company, Mountain View, 2001.

Bacalbașa, Constantin, *Bucureștii de altădată (1878-1884)*, București, Editura Eminescu, 1993.

Bercovici, Israil, *O sută de ani de teatru evreiesc în România*, București, Editura Integral, 1982.

Berindei, Dan, *1848 în Țările Române*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984.

Bernstein, Leonard, *Cum să înțelegem muzica*, (Concerte pentru tineret, traducere de Mircea Ivănescu), București, Editura Muzicală, 1982.,

Bertolt, Brecht - *Scrieri despre teatru* - (traducere Corina Jiva), Editura Univers, București, 1977.

Boland, Robert și Argenti Paul, *Musicals! Directing School and Community Theatre*, Lanham, Md., & London, The Scarecrow Press, Inc., 1997.

Bordman, Gerald, *American Musical Theatre – A Chronicle*, New York/Oxford, Oxford University Press, 1992.

Bowers, Dwight Blocker, *American Musical Theater – Shows, Songs, and Stars*, Washington D.C., Smithsonian Collection of Recordings, 1989.

Bryer, Jackson R. and Davison, Richard A., *The Actor's Art/ Conversations with Contemporary American Stage Performers*, New Brunswick, New Jersey, and London, Rutgers University Press, 2001.

Bughici, Dumitru, *Dicționar de forme și genuri muzicale*, București, Editura muzicală, 1974.

Burgess, Thomas de Mallet și Skilbeck, Nicholas, *The Singing and Acting Handbook: Games and Exercises for the Performer*, London, Routledge, 1999.

Carter, Tim, *OKLAHOMA! The Making of an American Musical*, New Haven, CT, Yale University Press, 2007.

Catron, Louis E. / Shattuk, Scott, *The Director's Vision – Play Direction from Analysis to Production*, Long Grove, Illinois, Waveland Press Inc., 2015.

Cervatiuc, Ștefan, *Istoria Teatrului la Botoșani, 1938-1944, vol. I 1938-1900*, Botoșani, Editura Quadrata, 2008.

Citron, Stephen, *The Musical from the inside out*, London, Hodder & Stoughton, 1991.

Constantinescu, Grigore, Boga Irina, *O călătorie prin istoria muzicii*, București. Editura Didactică și Pedagogică, R.A. 2008.

Constantinescu, Mircea, *După București, potopul...*, București, Editura Biblioteca Bucureștilor, 2001.

Cosma, Lazăr, Octavian, *Hronicul muzicii românești*, vol III, București, Editura Muzicală, 1975.

Cosma, Viorel, *Teatrul Muzical din Galați. Schiță monografică (1956-1966)*, Editura Teatrului Muzical, Galați, 1966.

Cursaru, Lucian, *Paravani cu iriși*, București, Editura Muzicală, 1984.

Dauber, Jeremy, *Mel Brooks: Disobedient Jew*", New Haven: Yale University Press, Jewish Lives Series, 2023.

Daw, Kurt, *Acting: Thought Into Action*, Portsmouth, New Hampshire, Heinemann Drama, 1997.

- Deer, Joe & Dal Vera, Rocco, *Acting in musical theatre A comprehensive course second edition*, Abingdon, Routledge, 2016.
- De Mille, Agnes, *Martha: The Life and Work of Martha Graham*. New York, Random House, 1991.
- Deletant, Dennis, “*România sub regimul comunist (decembrie 1947–decembrie 1989)*” în *Istoria României*, M. Bărbulescu, București, Editura Corint, 2012.
- DeVenney, David P. *The Broadway Song Companion*, Lanham, Md., & London, The Scarecrow Press, Inc., 1998.
- Dietz, Dan, *The Complete Book of 1960s Broadway Musicals*, Lanham/Boulder/ New York/ Toronto/ Plymouth, UK, Rowman & Littlefield, 2014.
- Dinescu, Nicolae, *Revista de altădată (Scene din viața teatrului de revistă românesc)*, București, Editura Meridiane, 1973.
- Firca, Clemansa Liliana, *Direcții în muzica românească, 1900-1930*, București, Editura Academiei Române, 1974.
- Frankel, Aaron, *Writing the Broadway Musical*, New York, Da Capo Press, 2000.
- Freedland, Michael, *Jolson: The Story of Al Jolson*, Elstree, Hertfordshire, Vallentine Mitchell & Co Ltd; Revised edition, 2007.
- Gottfried, Martin, *Broadway musicals*, New York, Abradale/Abrams, 1984.
- Graham, Martha, *Blood Memory: An Autobiography*, New York, Doubleday, 1991.
- Green, Stanley, *Broadway Musicals – Show by Show*, Milwaukee, Wisconsin, Hal Leonard Books, 1985
- Hirschhorn, Clive, *Gene Kelly: A Biography*, New York:, St. Martin’s Press, 1985.
- Hurwitz, Nathan, *A History of the American Musical Theatre Nothing like it*, second edition, New York, Routledge, 2025.
- Ivănescu, Dumitru, *Unirea Principatelor. Momente, fapte, protagoniști*, Iași, Editura Junimea, 2005.
- Janovics, Jenő: *A Farkas utcai színház*, Budapest, Singer és Wolfner, 1941.
- Jela Doina, *Oleg Danovski – omul, artistul, legenda*, București, Editura Curtea Veche, 2011.
- Jones, Tom, *Making Musicals - An Informal Introduction to the World of Musical Theatre*, New York, Limelight Editions, 1998.

- Kantor, Michael și Maslon Laurence, *Broadway: The American Musical*, New York, Bulfinch Press, 2004.
- Kenrick, John, *Musical Theatre: A History*, New York, The Continuum International Publishing Group, 2008.
- Larkin, Colin, *The Virgin Encyclopedia of Stage and Film Musicals*, London, Virgin Books, 1999.
- Mamina, Alexandru, *Cenacul Flacăra: istorie, cultură, politică*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2020.
- Massoff, Ioan, Tănase Radu, *Constantin Tănase*, București, Editura Meridiane, 1967.
- Massoff, Ioan, *Teatrul românesc – o privire istorică*, vol. I, București, Editura pentru literatură, 1961.
- Mihăescu, Carmen, *Convergențe ale artei muzicale cu arta teatrului – Funcțiile interpretării în muzică și teatru*, Cluj-Napoca, Editura Risoprint, 2012.
- Mihuț, Lizica, *Transilvania și Teatrul Arădean până la Marea Unire*, București, Editura Academiei Române, 2005.
- Miller, Scott, *Deconstructing Harold Hill - An Insider's Guide to Musical Theatre*, Portsmouth, NH, Heinemann, 2000.
- Molea, Vera, *Teatrele din grădinile de vară ale Bucureștilor de altădată*, București, Biblioteca Bucureștilor, 2011.
- Mordden, Ethan, *Broadway Babies - The People Who Made the American Musical*, New York/Oxford, Oxford University Press, 1983.
- Mordden, Ethan, *One more kiss, The Broadway musical in the 1970s*, Basingstoke, Hampshire, Palgrave MacMillan, 2004.
- Mordden, Ethen, *Anything Goes- A History of American Musical Theatre*, Walton Street, Oxford, Oxford University Press, 2013.
- Niculică, Alis, *Din Istoria Vieții Culturale a Bucovinei. Teatrul și Muzica (1775-1940)*, București, Casa Editorială Floare Albastră, 2009.
- Nietzsche, Friedrich, *Nașterea tragediei*, în volumul „De la Apollo la Faust”, (traducere de Lucian Blaga, Dobrogeanu, Gherea și Ion Herdan), București, Editura Meridiane, 1978.
- Oprea, Horia Dumitru, *Academia Română. Dicționarul general al literaturii române, vol. I, A-B*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2004.

- Pascu, Ștefan, *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia*, Cluj, Editura Universitatea Babeș-Bolyai, 1968.
- Pop, Sergiu-Dan, *Teatrul muzical. Reflexii structurale și stilistice*, București, Editura Muzicală, 2000.
- Porter, Steven, *The American Musical Theatre – A Complete Musical Theatre Course* (2nd edition), New York, Phantom Publications in association with Players Press, 1997.
- Pracsiu, Teodor, *Clipa ca permanență*, Iași, Editura ART XXI, 2006.
- Rogers, Ginger, *Ginger: My Story*, New York, HarperCollins Publishers, 1991.
- Rotaru, Dana, *Actorul de Musical*, UNATC Press, București, 2017.
- Runcan, Miruna, *Teatru în diorame. Discursul criticii teatrale în communism. Fluctuantul dezgheț 1956-1964*, București, Editura Tracus Arte, 2019.
- Rusu, Dorina, *Constantin Tănase: un om serios*, București, Editura Polirom, 2024.
- Sandu-Dediu, Valentina și Gheorghită Nicolae, *Noi Istorii ale Muzicilor Românești, I De la vechi manuscrise până la perioada modernă a muzicii românești*, București, Editura Muzicală, 2020.
- Sava, Laura. *Spectacolul liric la Galați*, Iași. Editura Tipo Moldova, 2011.
- Sbârcea, George, *O stradă cu cântec sau povestea musicalului*, București, Editura Muzicală, 1979
- Scaruffi, Piero, *A History of Popular Music Before Rock Music: Blues, Country, Cabaret, Ragtime, Film Music, Soul, European, Latin, Jamaican, African, Arab, Indian Music*, Omniware, 2014.
- Secrest, Meryle, *Somewhere for Me: A Biography of Richard Rodgers*, New York, Applause, 2002.
- Stan Apostol, *Revoluția română de la 1848*, București, Editura Albatros, 1992.
- Stheir, Rachel, *Striptease: the untold history of the girlie show*, Oxford University Press, 2004.
- Țărălungă, Ecaterina - *Enciclopedia Identității Românești, II Personalități*, București, Editura AGIR, 2019.
- Thelen, Lawrence, *The Show Makers, Great directors of the Musical Theatre*, New York/London, Routledge, 2000.
- Toll, Robert, *On with the Show: The First Century of Show Business in America*, New York, Oxford University Press, 1976.
- Urseanu, Tilde, Ianegic Ion, Ionescu Liviu, *Istoria Baletului*, București, Editura Muzicală, 1967.
- Vancea, Zeno, *Creația muzicală românească sec. XIX-XX*, București, Editura Muzicală, 1978.

Vill, Susanne, *Musicals Entertainment and Mirrors of Social Realities*, Academia.edu, 2024.

Vișan, Sanda, *Răzvan Mazilu, De la dans la musical*, Editura Nemira, București, 2017.

Vlad, Carmen, *Sensul, dimensiune esențială a textului*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1994.

Wagner, Richard, *Opera și drama*, (traducere de Liviu Rusu și Bucur Stănescu), București, Editura Muzicală, 1983.

Whitton, Joseph, *The Naked Truth: An Inside History of The Black Crook*, Isha Books, 2013.

Yudkoff, Alvin, *Gene Kelly: A Life of Dance and Dreams*, New York, Back Stage Books, 2001.

Zărnescu, Maria, *Muzici și Muze-de la piesa de teatru la muzical*, București, Editura Nemira, 2015.

Surse internet:

Adam Valentina, *PORTRET: Anda Călugăreanu – un talent artistic imens, plecat mult prea devreme*, 24 octombrie 2022, <https://www.radioresita.ro/povesti-de-viata/portret-anda-calugareanu-un-talent-artistic-imens-plecat-mult-prea-devreme>.

Andrei Monica, 2022. *Anda CĂLUGĂREANU- Originalitatea se realizează atunci când n-o cauți*. <https://portal.revistatimpul.ro/blog-andreimonica/anda-calugareanu-originalitatea-se-realizeaza-atunci-cand-n-o-cauti/>

Andrei, Monica, 2023. <https://portal.revistatimpul.ro/blog-andreimonica/amintiri-si-farse-cu-birlic/>

Aranda, Ricardo Jimeno / Jose Antonio Jimenez de las Heras, 2009. *Rouben Mamoulian – Experimentation, Innovation and the Avant-garde in Hollywood through the narrative and expressive use of sound*, <https://revistaatalante.com/index.php/atalante/article/download/634/527>

Buciuta Năstase, Alice, 2012. <https://revistatango.ro/ion-lucian-teatrul-a-fost-pentru-mine-mai-mult-decat-viata-3389>

Cagney, James. 1999. *Everything I know I learned in vaudeville*, <https://www.pbs.org/wnet/americanmasters/vaudeville-about-vaudiville/721/>

Drosu, Maria, 2024. *Ce origini are Angela Similea. Viața dincolo de faimă și succes: „M-a oprit durerea...”*, <https://click.ro/>

<https://clvfilm.wordpress.com/tag/cainele-gradinarului/>

<https://masterworksbroadway.com/artist/betty-comden/>

<https://revistatango.ro/remember-ion-lucian-lacrimile-mi-o-iau-inaintea-vorbelor-7386>

<https://www.agnesdemille.com/short-biography-of-agnes-de-mille-1>

https://www.andreas-praefcke.de/carthalia/list_fellner_helmer

<https://www.dmr.ro/artist/raducanu-miriam/>

https://www.romaniatv.net/ion-lucian--ultimul-interviu--biruintele-unui-invins-video_22838.html

<https://www.youtube.com/watch?v=X5wJlSXzyg>

<https://www.youtube.com/watch?v=1xJ6xvieuiU>

<https://www.ziarulmetropolis.ro/stela-popescu-fragmente-inedite-din-biografie> 26 noiembrie 2017.

Long, Robert Emmet, 2001. *Broadway, the Golden Years: Jerome Robbins and the Great Choreographer-Directors, 1940 to the Present*. <https://www.washingtonpost.com/wp-srv/style/longterm/books/chap1/broadwaythegoldenyears.html>

Măndășescu, Horațiu, 2017. <https://www.independentaromana.ro/de-la-opereta-la-revista-scurta-prezentare-a-teatrului-muzical-din-romania/>

Măndășescu, Horațiu, 2025. Tudor Vornicu, <https://www.independentaromana.ro/tudor-vornicu/>.

Mira, Iosif, *O lume pe scenă spectacol de Miriam Răducanu* (cronică) Revista Teatrul nr. 5 1984, <https://biblioteca-digitala.ro/?articol=48298-cronica-dramatica-o-lume-pe-scena-spectacol-de-miriam-raducanu-teatrul-bulandra>

Moceanu, Răzvan, *PORTRET: Draga Olteanu-Matei, artista cu un har inegalabil*, 2023

<https://www.rador.ro/2023/10/24/portret-draga-olteanu-matei-artista-cu-un-har-inegalabil-7/>

Moceanu, Răzvan, *PORTRET: Maria Tănase – un fenomen unic în muzica românească. Debutul la radio și dragostea pentru Brâncuși – repere ale unei existențe fascinante*,

<https://www.radoromaniacultural.ro/sectiuni-articole/muzica-dans-arte/portret-maria-tanase-un-fenomen-unic-in-muzica-romaneasca-debutul-la-radio-si-dragostea-pentru-brancusi-repere-ale-unei-existente-fascinante-id4122.html>.

Moceanu, Razvan, 2021. *PORTRET: Grigore Vasiliu Birlic – un geniu al satirei, farsei și comediei*

<https://www.radoromaniacultural.ro/sectiuni-articole/teatru-si-film/portret-grigore-vasiliu-birlic-un-geniu-al-satirei-farsei-si-comediei-id16438.html>

Molea, Vera, *Teatrul Național din Cernăuți, de la entuziasm la nepăsare*, <https://historia.ro/>

Morariu, Mircea, *Cronica de teatru: Reîntoarcerea la vremurile bune*. 2022,

<https://hotnews.ro/crinica-de-teatru-reintoarcerea-la-vremurile-bune-149917>

Păiușan-Nuică, Cristina, 6 iunie 2023. *Anda Călugăreanu, între amintirile copilăriei și patrimoniul muzeal donat de familie*, *Istории subiective* Nr. 163 / 75 (serie nouă) , <https://fictiunea.ro/>.

Popescu, Adam, *Stela Popescu: "Cred ca umorul este un dar de la Dumnezeu"* 23 septembrie 2007
<https://evz.ro/stela-popescu-cred-ca-umorul-este-un-dar-de-la-dumnezeu>

Preda-Schimek, Haiganuş. <https://soi.journals.yorku.ca/index.php/soi/article/view/7972/7105>

Răducanu, Miriam, interviu. https://www.youtube.com/watch?v=OgJwjOU5_jw

Rothstein, Mervyn, 2008. *A Life in the Theatre: Tony Walton* <https://playbill.com/article/a-life-in-the-theatre-tony-walton-com-152613>

Scaruffi, Piero, 2003. <https://www.scaruffi.com/vol1/rroddgers.html>

Șchiopu, Ana-Maria, 2025. *Birlic, asul comediei românești. „O duceam greu de tot. N-aveam bani de un pantof. De multe ori, nici de masă”*, <https://adevarul.ro/stil-de-viata/cultura/special-birlic-asul-comediei-romanesti-o-duceam-2417212>

Țintea, Julieta, *Scena și ecranul*, 1984. https://www.youtube.com/watch?v=OgJwjOU5_jw.

Tudorica Andreea, *"Căinele grădinarului" - O altfel de comedie*. 2009.

<https://jurnalul.ro/scinteia/special/cainele-gradinarului-o-altfel-de-comedie-318106.html>

Zărnescu Maria, *Povestea unui musical: „Bună seara, domnule Wilde!”* 2013,
<https://yorick.ro/povestea-unui-musical-buna-seara-domnule-wilde/>.

<https://www.youtube.com/watch?v=1xJ6xvieuiU>, Henry Mălineanu – *Pe clapele amintirilor* (emisiune Antena 1)

Studii și articole de revistă:

Alterescu, Simion, *Nu simplă comemorare*, București, *Revista Teatrul* nr.4, 1956.

Băleanu, Andrei, *Ziarul Scânteia* 7 ian. 1965.

Berariu, Jack, *Rampa* 12 iunie 1937.

C.R.M., revista *Teatrul* nr. 6 iunie 1983.

Chendi, Ilarie, *Costache Caragiali – Activitatea lui în Moldova*, în *Semănătorul*, Anul I, Nr. 8 din 20 ianuarie 1902.

Ciobanu, Maia, *Aspecte ale relației sunet-mișcare. Textul muzical ca element al spectacolului coregrafic*, (teză de doctorat) / U.N.M., București, 2002.

Ciulei, Liviu (interviu) revista *Teatrul* nr. 9 septembrie anul IX, 1964.

Ciulei, Liviu revista *Teatrul* nr.1 ianuarie anul X, 1965.

Dumitrescu, Carmen, interviu realizat în revista *Flacăra*, iulie-septembrie 1989.

- Dumitrescu, Cristina, revista *Teatrul*, nr. 6 iunie 1983.
- Finelli, Patrick M., *The Designs of Oliver Smith*, USITT Theatre Design & Technology, Winter 2018.
- Gardner, Elysa, *Remembering Mary Martin, the girl who could fly*, USA Today 2016.
- Golea, Ion, *Alhambrita s'a înapoiat!*, *Realitatea ilustrată*, anul VIII, No. 411, 5 decembrie 1934, semnat: gol.
- Henshaw, Andrew J , *How has Musical Theatre been used to project political, social and historical themes*, Academia.edu.
- Heilpern, John, *"Bennett's Breakthrough: Dreamgirls Remembered"*. New York Observer, 2007.
- Iorga, Nicolae, *Revista Istorică*, nr. 6/1915.
- Lubbock, Mark, *American Musical Theatre: An Introduction* – publicat original în: *The Complete Book of Light Opera*, New York, Appleton-Century-Crofts, 1962.
- Lucaci, Ioana Delia, *Muzicalul. Actorul de muzical*, (teză doctorat) U.N.A.T.C. 2008.
- Mahler, Shelton Lynn, *Modern American Musical Theatre Form: An expressive Development of Adolphe Appia's Theories of Theatre Synthesis* , UMI Dissertation Services, 1973.
- Munteanu Virgil, revista *Teatrul* nr. 6 iunie 1983.
- Popovici, Iulia, *Profesioniști contra amatori: false narațiuni și mize politice despre „Cântarea României”*, *Revista Transilvania*, nr. 04 2024.
- Rădulescu, Neagu, *Istoria feminină a teatrului românesc*, în *Almanah Femeia*, 1971.
- Răvdan, Geta-Violeta, *The beauty of choreographic genius – Oleg Danovski, proponent of the national ballet repertoire*, THEATRICAL COLLOQUIA, DOI number 10.2478/tco-2021-0022
- Sagolla, Lisa Jo, *Choreography in the American Musical, 1960-1969: The Dramatic Functions of Dance* UMI Dissertation Services, 1992.
- Sanda, Faur, București, revista *Flacăra*, noiembrie 1964.
- Strausz, Imre-István, *Aspectele estetice și pedagogice ale musicalului* - rezumat teză doctorat Universitatea de Arte Tg. Mureș, 2015.
- Vescan Mauriciu, *Aspecte din viața muzicală a capitalei Uniunii Sovietice*, București, *Revista Muzica* nr. 12, 1952.
- Zimbrul*, Nr. 10 din 2 August 1851.

